

N

- de Natalibus restituendis. pag. 17. 9. lib. 40. tit. 11.
 Nautæ, caupones, stabul. 356. * 4. 9.
 de Nautico fœnore. 752. * 22. 2.
 Ne de statu defanctorum. 1527. * 40. 15.
 de Negotiis gestis. 307. * 5. 5.
 Ne quid in flumine publico fiat. 1405. * 43. 13.
 — loco publico, vel itin. 1598. * 43. 8.
 — loco sacro fiat. 1597. * 43. 6.
 Ne quis eum, qui in jus voc. 266. * 2. 7.
 Ne vis fiat ei, qui in possess. 1595. * 43. 4.
 Nihil innovari appellatone. 1644. * 49. 7.
 de Novationibus et delegati. 1504. * 46. 2.
 de Noxalibus actionibus. 462. * 9. 4.
 de Nundinis. 1690. * 50. 11.

O

- de Obligationibus et actionibus. 1451. * 44. 7.
 de Obsequiis parentibus et patr. præst. 1194. * 37. 15.
 de Officio Adressorum. 259. * 1. 22.
 — Consulibus. 249. * 1. 10.
 — ejus, cui mandata est jurisd. 258. * 1. 21.
 — Juridici. 258. * 1. 20.
 — Præfecti Augustalis. 255. * 1. 27.
 — Præfecti Prætorio. 250. * 1. 11.
 — Præfecti Vigilum. 252. * 1. 15.
 — Præfecti Urbi. 250. * 1. 12.
 — Præsidis. 255. * 1. 18.
 — Prætorum. 251. * 1. 14.
 — Proconsulis. 255. * 1. 13.
 — Procuratoris Cæsaris. 257. * 1. 19.
 — Quæstoris. 251. * 1. 15.
 de Operibus publicis. 1689. * 50. 10.
 de Operibus libertorum. 1195. * 38. 1.
 — novi nunciacione. 1258. * 39. 1.
 — servorum. 421. * 7. 7.
 de Optione vel electione legata. 1031. * 33. 6.
 de Origine juris. 231. * 1. 2.

non⁸⁷ divisione corporis obtinent. — § 5. Non idem respondetur, cum duobus testamentis generatim homo legatur: nam qui solvente altero, legatarii factus est, quamvis postea sit alienatus, ab altero herede idem solvi non poterit. Eademque ratio stipulationis est: *hominis enim legatum, orationis compendio singulos homines continet*, ut quæ ab initio non consistit in his, qui legatarii fuerunt, ita frustra solvitur cujus dominium postea legatarius adeptus est, tametsi dominus esse desinit. — § 4. In fundo legato si heres⁸⁸ sepelierit, æstimatio referenda erit ad totum pretium fundi, quo potuit ante sepulturam æstimari: quare, si fuerit solutus, actionem adhuc ex testamento propter locum alienatum durare, rationis est. — § 8. Eum qui ab uno ex heredibus, qui solus oneratus fuerat, litis æstimationem legatæ rei abstulit, postea codicillis apertis ab omnibus heredibus ejusdem rei relicta dixi dominium non querere. Eum enim, qui pluribus speciebus juris uteretur, non sæpius⁸⁹ eandem rem eidem legare, sed loqui sæpius. — § 6. Fundo legato, si usufructus alienus sit, nihilominus petendus est ab herede: usufructus enim, etsi in jure non in parte consistit, emolumentum tamen rei continet. Enimvero fundo relicto, ob reliquas præstationes, quæ legatum sequuntur, agitur: verbi gratia, si fundus pignori datus, vel aliena possessio sit. Non idem placuit de cæteris servitutibus. Sina autem res mea legatur mihi, legatum propter istas causas non valchit. — § 7. A municipibus heredibus scriptis, detracto usufructu, legari proprietatis potest: quia non utendo possunt usufructum amittere.

67. Idem, [lib. 19 Quæstionum].

Unum ex familia, propter fideicommissum a se cum moreretur relictum, heres eligere debet: ei, quem elegit, frustra testamento suo legat, quod posteaquam electus est, ex alio⁹⁰ testamento petere potest; utrum ergo non constituit, quod datur, quasi creditori relicto; an, quamdiu potest mutari voluntas, non recte creditori comparabitur? Sive tamen durat electio, fuisse videtur creditor; sive mutetur, ex neutro testamento petitio competit. — § 1. Si Falcidia queratur: perinde omnia servantur, ac si nominatim ei, qui postea electus est, primo testamento fideicommissum relicto fuisse; non enim facultas necessaria electionis, propriae liberalitatis⁹¹ beneficium est: quid est enim quod de suo videatur reliquisse, qui quod relinquit omnimodo reddere debuit? — § 2. Itaque si cum forte tres ex familia essent ejus, qui fideicommissum reliquit, eodem vel dispari gradu: satis erit uni⁹² reliquisse: nam postquam paritum est voluntati, cæteri conditione deficient. — § 3. Sed si, uno ex familia herede instituto, ille fundus extraneo relicto est: perinde fideicommissum ex illo testamento petetur, ac si nemo de familia heredi heres extitisset: verum is, qui heres scriptus est, ratione doli exceptionis cæteris fideicommissum petentibus facere partem intellegitur: nam quæ ratio cæteros admittit, eadem tacitam inducit pensionem. — § 4. Si duos de familia non æquis portionibus heredes scripserit, et partem (forte quartam) extero ejusdem fundi legaverit: pro his quidem portionibus, quas jure hereditario retinent, fideicommissum non petetur; non magis, quam si alteri fundum prælegasset: pro altera vero parte, quæ in extero collata est, virilem, qui sunt de familia petent; admissa, propter heredes virilium portionum pensionem. — § 5. Sed etsi fundum heres uni ex familia reliquerit, ejusque fidei commiserit, *ut eum extero restituat*: quæsitum est, an hoc fideicommissum peti possit? dixi ita demum peti posse, si fandi pretium efficiat: sed si quidem ille prior testator ita fideicommissum reliquisset, *rogo fundum, cui voles, aut quibus voles ex familia, relinquant*, rem in expedito fore: quod si talia verba fuissent, *peto non fundus de familia exeat*, heredis heredes propter sequens fideicommissum, quod in extero collatum est, oneratum intellegi: petituris deinceps cæteris ex primo testamento fideicommissum, post mortem videlicet ejus, qui primo electus est. — § 6. Et ideo si, electo uno, fideicommissum in extero non conferatur, non alias ei, qui electus est, fideicommissum præstandum erit, quam interpositis cautionibus⁹⁵, *fundum, cum morietur, si non in familia cum effectu relinqueretur, restitui*. — § 7. *Rogo fundum, cum morieris, restituas ex libertis cui voles*: quod ad verba attinet, ipsius erit electio: nec petere quisquam poterit, quamdiu præferri alius potest; defuncto eo, prius quam eligat, petent omnes⁹⁴. Itaque eveniet, ut quod uni datum est, vivis pluribus unus petere non possit: sed omnes petant, quod non omnibus datum est: et ita demum possit petere unus, si solus moriente eo superfuit. — § 8. Si rem tuam⁹⁵, quam existimabam meam, te herede instituto, Titio legem: non est Neratii Prisci sententiæ, nec constitutioni locus: qua cavetur, non cogendum præstare legatum heredem; nam successum

87. L. 5. infr. de stipul. servor. — 88. L. ult. in pr. supr. de religio. — 89. L. 42. in fin. supr. de usufr. — L. 18. infr. de verb. oblig. — 90. L. 100. supr. de legat. 1. — 91. Arg. L. 29. in pr. infr. de donat. — 92. L. 114. § 17. in fin. supr. de legat. 1. — 93. L. 5. § 4. in fin. infr. de adm. vel transer. legat. — 94. L. 24. vers. idem supr. de legat. 1. — 95. L. 25. C. de fideicom.

est heredibus, ne cogentur redimere, quod testator suum existimans reliquit: sunt enim magis in legandis suis rebus, quam in alienis comparandis, et onerandis heredibus faciliores voluntates: quod in hac specie non evenit, cum dominium rei sit apud heredem. — § 9. Si omissa fideicommissi verba sunt, et cætera, quæ leguntur, cum his, quæ scribi debuerant, congruant: recte datum, et minus scriptum, exemplo institutionis legatorumque intellegitur: quam sententiam optimus quoque *imperator noster Severus* secutus est. — § 10. Item *Marcus imperator* rescripsit, verba, quibus testator ita caverat, *non dubitare se, quodcumque uxor ejus cepisset, liberis suis reddituram*, pro fideicommissum accipienda. Quod rescriptum summam habet utilitatem: ne scilicet honor bene transacti matrimonii, fides etiam communium liberorum decipiatur patrem, qui melius de matre præsumperat: et ideo princeps providentissimus et juris religiosissimus, cum fideicommissi verba cessare animadvertet, eum sermonem pro fideicommissum rescripsit accipiendum.

68. PAULUS, [lib. 41 Quæstionum.]

Sequens quæstio est, an etiam, quæ vivus per donationem in uxorem contulit, in fideicommissi petitionem veniant? respondi, ea extra causam bonorum defuncti computari debere, et propterea fideicommissum non contineri: quia ea habitura esset etiam alio herede existente. Plane nominatim maritus uxoris fidei committere potest, ut et ea restituat.

69. PAPINIANUS, [lib. 19 Quæstionum].

Peto, Luci Titii, contentus⁹⁶ sis centum aureis: fideicommissum valere placuit: idque rescriptum est. Quid ergo, si, cum heredem ex parte instituisset, ita locutus est: *Peto, pro parte tua contentus sis, Luci Titii, centum aureis*? petere poterunt coheredes partem hereditatis, retinente sive præcipiente, quo contentum esse voluit defunctus. Sine dubio facilius est, hoc probare, quam probari potuit illud: cum ibi fideicommissum petatur ab his [cum] quibus testator non est locutus. Idem dicemus, si, cum ex asse scripsisset heredem, ejus gratia, qui legitimus heres futurus esset, ita loquatur: *Peto pro hereditate, quam tibi reliqui, qua ad fratrem meum jure legitimo rediret, contentus sis centum aureis*. — § 1. Prædium, quod nomine familie relinquatur, si non voluntaria⁹⁷ facta sit alienatio, sed bona heredis veneant, tandiu emptor retinere debet, quamdiu debitor haberet bonis non venditis: post mortem ejus non habiturus, quod exte heres præstare cogetur. — § 2. Mater filio impubere herede⁹⁸ instituto, tutorem eidem adscripsit, ejusque fidei commisit, *ut, si filius suus intra quatuordecim annos decessisset, restitueret⁹⁹ hereditatem Sempronio*: non¹⁰⁰ ideo minus fideicommissum recte datum intellegi debet, quia tutorem dare mater non potuit; nam et si pater non jure facto testamento tutoris fidei commiserit, æque præstabitur, quemadmodum si jure testamentum factum fuisset: sufficit enim, ut ab impubere datum fideicommissum videatur ab eo⁴ dari, quem is, qui dabat tutorem, dederat, vel etiam tutorem fore arbitrabatur. Idem in curatore impuberis vel minoris annis debet probari. Nec interest, tutor recte datus vivo patre moriatur, vel aliquo privilegio excusetur, vel tutor esse non possit propter ætatem, cui tutor fuerat datus: quibus certe casibus fideicommissum non intercidit, quod a pupillo datum videtur. Hac denique ratione placuit, a tutore, qui nihil accepit, fideicommissum pupillo relinqui non posse: quoniam quod ab eo relinquitur extero, non ipsius proprio, sed pupilli jure debeatur. — § 3. Fratre herede instituto peti, *ne domus alienaretur, sed ut in familia relinqueretur*: si non paruerit heres voluntati, sed domum alienaverit, vel extero herede instituto decesserit, omnes fideicommissum petent, qui in familia fuerunt. Quid ergo, si non sint ejusdem gradus? ita res temperari debet, ut proximus quisque primo loco videatur invitatus: nec tamen ideo sequentium causa propter superiores in posterum lædi debet, sed ita proximus quisque admittendus est, si paratus sit cavere, *se familia domum restitutum*. Quod si cautio non fuerit ab eo, qui primo loco admissus est, desiderata: nulla quidem eo nomine nascetur conditio; sed si domus ad extero quandoque pervenerit, fideicommissi petitio familie competit. Cautionem² autem ratione doli mali exceptionis puto juste desiderari: quamvis nemo alius ulterior ex familia supersit. — § 4. Si quidam sint postea emancipati³, tractari potest, an hi quoque recte fideicommissum petant. Et puto, recte petituros: quoniam familie appellatione personæ quoque hæc demonstratæ intelleguntur.

70. Idem, [lib. 20 Quæstionum.]

Imperator Antoninus rescripsit, legatarium, si nihil⁴ ex legato acci-

— 96. L. 11. § 4. infr. de legat. 3. — 97. L. 114. § 14. supr. de legat. 1. *Adde* L. 21. infr. de fideicom. libert. — 98. L. 4. C. de testam. tut. — 99. L. 20. C. de fideicom. — 100. L. 34. § 1. infr. de usu et usufr. legat. — 1. L. 5. C. de reb. cred. — 2. L. 3. § 4. in fin. infr. de adm. vel transer. legat. — 3. L. 114. § 16. in fin. supr. de legat. 1. — 4. L. 78. supr. d. 1.

pit, ei, cui debet fideicommissum, actionibus suis posse cedere⁵; nec id cogendum solvere. Quid ergo, si non totum, sed partem legati relicti restituere rogatus, abstinet eo? utrum actionibus suis in totum cogatur cedere, an vero non nisi ad eam quantitatem, quae fideicommissum continetur? quod ratio suadet. Sed et si legatum perceperit, non amplius ex causa fideicommissi cogendus erit solvere, quam recepit. — § 1. Si centum legis duplum restituere rogatus sit, ad summam legati videbitur constituisse. Si autem post tempus fideicommissum relictum sit, usuram duntaxat additamentum admittetur: nec mutanda sententia erit, quod forte legato percepto magnum emolumentum ex aliquo negotio consecutus est, aut poenam stipulationis imminuentem evasit. Haec ita, si quantitas cum quantitate conferatur. Enimvero si pecunia accepta rogatus sit rem propriam, quamquam majoris pretii est, restituere: non est audiendus legatarius, legato precepto, si velit computare: non enim aequitas hoc probare patitur, si quod legatorum nomine perceperit, legatarius offerat. — § 2. Cum quidam filio suo ex parte herede instituto, patrum ejus coheredem ei dedisset, et ab eo petisset, ut filium suum pro virili portione filii suis coheredem faceret: si quidem minus esset in virili portione, quam fratris hereditas habuit, nihil amplius peti posse; quod si plus, etiam fructuum, quos pater percipit, vel, cum percipere potuerit, dolo non cepit, habendam esse rationem, responsum est: non secus, quam si centum [milibus] legis rogetur, post tempus majorem quantitatem restituere. — § 3. Cum autem rogatus, quidquid ex hereditate supererit, post mortem suam restituere, de pretio rerum venditarum alias comparat, deminuisse, quae vendidit, non videtur:

71. *Idem*, [lib. 8 Responsorum.]

Sed quod inde comparatum est, vice permutati domini restituere.

72. *Idem*, [lib. 20 Questionum.]

Idem servandum erit, et si proprios creditores, ex ea pecunia dimiserit: non enim absumitur, quod in corpore patrimonii retinetur.

73. *Idem*, [lib. 23 Questionum.]

Si quod ex Pamphila nascetur, legatum mihi fuerit, et ego Pamphilam enam, eaque apud me sit enixa: ratione summa responsum est, non ex causa lucrativa partum intelligi meum factum: ideoque petendum ex testamento, tanquam istum emissem: ut scilicet, pretii contributione facta, consequar tantum, quanti puerum, deducta matris aestimatione, constituisse mihi, iudex in causa legati datus aestimaverit.

74. *Idem*, [lib. 27 Questionum.]

Titio centum aureos heres praesens dato; deinde, protulit diem legatorum: non est verum, quod Alfenus retulit, centum praesenti deberi: quia diem proprium habuerunt.

75. *Idem*, [lib. 6 Responsorum.]

Miles ad sororem epistolam, quam post mortem suam aperiri mandavit, talem scripsit: *Scire te volo, donare me tibi aureos octingentos*: fideicommissum deberi sorori, constitit; nec aliud probandum in cujuslibet suprema voluntate. Placet enim consistere fideicommissum, ac si defunctus cum eo loquatur, quem precario remuneratur. — § 1. Pro parte heres institutus, cui preceptiones erant relictae, post diem legatorum cedentem, ante aditam hereditatem vita decessit: partem hereditatis ad coheredes substitutos pertinere placuit; preceptionem autem portiones, quae pro parte coheredum constituerunt, ad heredes ejus transmitti.

76. *Idem*, [lib. 7 Responsorum.]

Cum filius divisit tribunalibus actionem inofficiosi testamenti matris pertulisset, atque ita varie sententiae iudicium exstitissent, heredem, qui filium vicerat, pro partibus, quas aliis coheredibus abstulit filius, non habitum preceptiones sibi datas, non magis quam ceteros legatarios actiones, constitit: sed libertates ex testamento competere placuit, cum pro parte filius de testamento matris litigasset: quod non erit trahendum ad servitutes, quae pro parte minui non possunt. Plane petetur integra servitus ab eo, qui filium vicit: partis autem aestimatio praestituitur, aut, si paratus erit filius pretio accepto servitutes praebere, doli summovebitur exceptione legatarius, si non offerat partis aestimationem: exemplo scilicet legis Falcidiae. — § 1. Lucio Sempronio lego omnem hereditatem Publii Mævii. Sempronius ea demum onera suscipiet, quae Mavianae hereditatis fuerunt, et in diem mortis ejus, qui heres Mævii extitit, perseveraverunt: sicut vice mutua praestabuntur actio-

5. L. 8, in pr. inf. de legat. 3. — 6. L. 82, § 4, supr. de legat. 1. L. 12, in fin. inf. de captiv. — 7. L. 12, C. de fideicom. — 8. L. un. § 1, in fin. C. de caduc. toll. — 9. L. 15, § ult. supr. — 10. C. de iustic. testam. — 11. d. L. 13. — 12. L. 1, § 2, inf. ad leg. Falcid. — 13. L. 72, in pr. inf. de verb. oblig. — 14. L. 80, in fin. inf. ad leg. Falcid. — 15. L. 116, in fin. supr. de legat. 1. L. 18, supr. de servit. — 16. L. 58, in pr. inf. de verb. oblig. — 17. L. 48, § 2, supr. de hered. instit.

nes, quae praestari potuerunt. — § 2. Dominus, herede fructuario scripto, fundum sub conditione legavit: voluntatis ratio non patitur, ut heres ex causa fructus emolumentum retineat; diversum in ceteris praediorum servitutibus, quas heres habuit, responsum est: quoniam fructus portionis instar obtinet. — § 3. Heres meus Titio dato, quod ex testamento Sempronii debetur mihi: cum jure novationis, quam legatarius, idemque testator ante fecerat, legatum ex testamento non debeatur, placuit falsam demonstrationem legatario non obesse; nec in totum falsum videri, quod veritatis primordio adjuvaretur. — § 4. Servus pare manumissus, cui libertas propter impedimentum juris post aditam hereditatem non competit, quod status ejus extrinsecus suspenditur, forte propter adulterii questionem, ex eodem testamento neque legata, neque fideicommissa pure data sperare potest: quia dies inutiliter cedit. — § 5. Pater cum filia pro semisse herede instituta, sic testamento iocutus fuerat: *Peto, cum morieris, licet alios quoque filios susceperis, Sempronio nepoti meo plus tribuas in honorem nominis mei*: necessitas quidem restituendi nepotibus viriles partes praecedere videbatur, sed moderande portionis, quam majorem in unius nepotis personam conferri voluit, arbitrium filiae datum. — § 6. Non jure tutori dato mater legavit: si consentiat, ut decreto praetoris confirmetur, et praetor non idoneum existimet, actio legati [non] denegabitur. — § 7. Qui Mucianam cautionem, alicujus non faciendi causa, interposuit: si postea fecerit: fructus quoque legatorum, quos principio promitti necesse est, restituere debet. — § 8. Variis actionibus legatorum simul legatarius non potest: quia legatum datum, in partes dividi non potest: non enim e mente datum est legatariis pluribus actionibus uti, sed ut laxior eis agendi facultas sit ex una interim, quae fuerat electa, legatum petere. — § 9. Repetendorum legatorum facultas ex eo testamento solutorum danda est, quod irritum esse post defuncti memoriam damnatum apparuit: modo si a legatis solutis crimen perduellionis illatum est.

77. *Idem*, [lib. 8 Responsorum.]

Cum pater filios, eorumque matrem heredes instituisset, ita scripsit: *Peto a te, filia, ut, acceptis ex hereditate mea in portionem tuam centum aureis, et praedio Tusculano, partem hereditatis restituas matri tuae*. Respondi, praedium quidem hereditarium iudicio divisionis de communi filiam habituram: pecuniam autem de parte sua retenturam. — § 1. Eorum, quibus mortis causa donatum est, fidei committi quoque tempore potest: quod fideicommissum heredes salva Falcidia ratione, quam in his quoque donationibus exemplo legatorum locum habere placuit, praestabunt. Si pars donationis fideicommissum tenetur, fideicommissum quoque munere Falcidiae fungetur. Si tamen alimenta praestari voluit, collationis totum onus in residuo donationis esse, respondendum erit ex defuncti voluntate, qui de majore pecunia praestari non dubie voluit integra. — § 2. Mater filii suis vulgo conceptis dotem suam mortis causa donando, stipulari permisit: cum aliis heredibus institutis, petisset a filio, viro d. tem. restitui, totum viro fideicommissum dotis deberi, si Falcidia ratio non interveniret; ideo retentionem dotis virum habere placuit: alioquin Falcidia partem heredibus, a filio est stipulatu cum viro agentibus, ex dote esse per in factum actionem reddendam. — § 3. Surdo et muto, qui legatum accipit, ut cum morietur, restituat, recte mandatur: nam et ignorantes adstringuntur fideicommissum: quibus ignorantibus emolumentum ex testamento quaritur. — § 4. Hereditatem filius cum moreretur, filii suis vel cui ex his voluisset, restituere fuerat rogatus: quo interea in insulam deportato, eligendi facultatem non esse poena peremptam placuit: nec fideicommissi conditionem ante mortem filii heredis existere: viriles autem inter eos fieri, qui eo tempore vixerint, cum de aliis eligendi potestas non fuerit. — § 5. Qui dotale praedium contra legem Juliam vendidit, uxori legatum dedit, et emptoris fidei commisit, ut amplius ei pretium restituat: emptorem fideicommissi non teneri constabat: si tamen, accepto legato mulier venditionem irritam faceret: eam, oblato pretio, doli placuit exceptione summoverti. — § 6. Mævio debitori suo reus stipulandi mandavit, ut Titio, cui mortis causa donabat, pecuniam debitam solveret: cum sciens dominum vita decessisse Mævium pecuniam dedisset, non esse liberationem secutam, constitit: nec si Mævius solvendo non esset, in Titium actionem solidi, vel jure Falcidiae dandam esse: quia mortis causa cepisse non videtur. Diversum probandum foret, si Mævius, ignorans dominum vita decessisse, pecuniam errore lapsus dedisset: tunc enim portio jure Falcidiae revocaretur. — § 7. Cum pater fidei-

18. N. 22, c. 44, § 2, in fin. — 19. L. 58, § 3, inf. ad SC. Trebell. — 20. L. 3, in pr. et § 3, inf. de legat. 3. L. 9, C. de fideic. — 21. L. 6, C. ad leg. Falcid. — 22. L. 12, in fin. inf. de dote praesegat. — 23. L. 21, inf. ad SC. Trebell. — 24. L. ult. C. quando dies legat. — 25. Fac. L. 48, in fin. inf. de jure fisci. L. 121, § 2, inf. de verb. oblig. — 26. L. un. § 15, C. de rei uxore. act. — 27. L. 19, § 2, inf. de donat. — 28. L. 18, C. ad leg. Falcid.

commissum praediorum, ex testamento matris, filiae deberet, eandem pro parte ita heredem instituit, ut hereditatem fideicommissum compensaret: eademque praedia filio exheredato dari voluit: quamquam filia patris hereditatem suscipere nolisset, fideicommissum tamen ab heredibus esse filio praestandum, ad quos hereditatis portio, quam accepit filia, redierat, placuit: quod si alium filiae substituisset, eum oportere filio fideicommissum reddere. — § 8. Evictis praediis, quae pater, qui se dominum esse crederet, verbis fideicommissi filio reliquit, nulla cum fratribus et coheredibus actio erit: si tamen inter filios divisionem fecit, arbiter conjectura voluntatis, non patietur, eum partes coheredibus praegatas restituere: nisi parati fuerint et ipsi patris iudicium fratri conservari. — § 9. Pater certam pecuniam exheredate filiae verbis fideicommissi reliquit, eamque nupturae dotis nomine dari voluit, filio dotem stipulante: cum filius minorem dotem dedisset, superfluum esse filiae reddendum constabat. Divortio quoque secuto, fideicommissum filiam recte petituram, ut actio stipulationis sibi praestaretur: quoniam verisimile non erat, patrem interponi stipulationem voluisse, quo filia post primas nuptias indotata constitueretur: ceterum si postea nuberet, ad secundas nuptias cautionem extendi non oportere.

§ 10. A filia pater petierat, ut, cui vellet ex liberis suis praedia, cum moreretur, restitueret: uni ex liberis praedia fideicommissi viva donavit: non esse electionem, propter incertum diem fideicommissi, certa donationis, videbatur: nam in eum destinatio dirigi potest, qui fideicommissum inter ceteros habiturus est, remota matris electione. — § 11. Fidei heredum meorum committo, ne fundum Tusculanum alienent, et ne de familia nominis mei exeat: secundum voluntatem eos quoque invitate intelligendum est, quibus heredes extranei fideicommissam libertatem reddiderunt. — § 12. Fidei tuae committo uxorem, ut des, ut restituas filiae meae, cum morieris, quidquid ad te quoquo nomine de bonis meis pervenerit: etiam ea quae postea codicillis uxori dedit, fideicommissum continebuntur: nam ordo scripturae non impedit causam juris, ac voluntatis: sed dos prelegata retinebitur, quoniam reddi potius voluit, quam dari. — § 13. Volo praedia dari libertis meis: quod si quis eorum sine liberis vita decesserit, partes eorum ad reliquos pervenire volo: collibertum patris eundemque filium, ex voluntate substitutionem excludere, placuit. — § 14. Curatoris sui frustra fidei commissis videbatur, ut heredi fratri negotiorum gestorum rationem redderet: quamquam igitur testamento cautum esset, ut cum ad statum suum frater pervenisset, ei demum solveretur, tamen sub curatore alio fratrem agentem, recte placuit actionem inferre: cum illis verbis fratri potius consultum videretur, quam solutio, quae juste fieri potuit, dilata. — § 15. Ab instituto extraneo praedia libertis, cum moreretur, verbis fideicommissi reliquerat, et petierat, ne ex nomine familiae alienarentur: substitutum ea praedia debere ex defuncti voluntate, respondi; sed utrum confestim, an sub eadem conditione, voluntatis esse questionem: sed conjectura ex voluntate testatoris capienda, mors instituti expectanda est. — § 16. Mensae negotium ex causa fideicommissi cum indemnitate heredum per cautionem susceptum, emptio simile videtur, et ideo non erit querendum, an plus in ere alieno sit, quam in quaestu. — § 17. Pater filiae mancipia, quae nubenti dedit, verbis fideicommissi praestari voluit: partus susceptos, etsi matres ante testamentum mortuae fuissent, ex causa fideicommissi praestandos respondi: nec aliud in uxore confirmatis donationibus pridem observatum est. — § 18. Hereditatem post mortem suam rogati restituere noninum periculo, quae per divisionem obtigerunt, inter coheredes interpositis delegationibus, non adstringuntur: [non] magis, quam praediorum, cum permutatio rerum discernens communionem interveniet. — § 19. Filia mea praecipiat, sibi quae habeat, volo, rem matris suae: fructus quoque medio tempore pater percipiet, nec in separato habuit, sed absumpsit, vel in suum patrimonium convertit, non videntur filiae relicti.

§ 20. Dulcissimis fratribus meis, avunculis autem tuis, quaecumque mihi supersunt in Pamphila, Lycia, vel ubicunque, de matris bonis, concedi volo, ne quam cum his controversiam habeas: omnia corpora maternae hereditatis, quae in eadem causa domini manserunt, ad voluntatem fideicommissi pertinent: ex iisdem igitur facultatibus percepta pecunia, et in corpus proprii patrimonii versa; item jure divisionis res propriae factae non praestabuntur: cum discordiis propinquorum sedandis prospexerit, quas materiae communionis solet excitare. — § 21. Pater pluribus filii heredibus institutis moriens claves et anulum, custodiae causa, majori nato filiae tradidit; et libertum eidem filiae, qui praesens erat, res, quas sub cura sua habuit, assignare jussit:

29. L. 61, in fin. supr. h. t. — 30. L. 2, circa fin. inf. de dote praesegat. — 31. Fac. L. ult. supr. de jure deliber. — 32. L. 15, supr. de servit. praed. urb. — 33. Ost. L. 74, in pr. inf. ad SC. Trebell. — 34. L. 20, inf. de manumiss. testam. — 35. L. 11, C. de fideicom. N. 129, c. 5.

commune filiorum negotium gestum intelligebatur; nec ob eam rem apud arbitrum divisionis praecipuam causam filiae fore. — § 22. Cum imperfecta scriptura invenitur, ita demum verbum legati vel fideicommissi, quod praecedit, vel sequitur, ad communionem adsumitur, si dicto scriptum congruat. — § 23. Filius matrem heredem scripserat, et fideicommissa tabulis data cum jurjurandi religione praestari rogaverat, cum testamentum nullo jure factum esset: nihilominus matrem legitimam heredem cogendam praestare fideicommissa, respondi: nam enixa voluntatis preces ad omnem successionis speciem porrecta videbantur. — § 24. Mando filiae meae pro salute sollicitus ipsius, ut quoad liberos tollat, testamentum non faciat: ita enim poterit sine periculo vivere. fideicommissariam hereditatem sorori coheredi non videri relictam, apparuit: quod non de pecunia sua testari, sed obtentu consilii, derogare juri, testamentum fieri prohibendo, voluit. — § 25. Rogo, filia, bona tua quandoque distribuas liberis tuis, ut quisque de te meruerit: videtur omnibus liberis, etsi non aequaliter promeruerint, fideicommissum relictum: quibus, matris electione cessante, sufficit, si non offenderint; eos autem, quos mater elegerit, fore potiores, si soli promeruerint, existimavi; quod si neminem elegerit, eos solos non admitti, qui offenderunt. — § 26. Donationis praediorum epistolam ignorante filio mater in aede sacra verbis fideicommissi non subnixam deposuit, et literas tales ad editum misit: *Instrumentum voluntatis meae post mortem meam filio meo tradi volo*: cum pluribus heredibus testato diem suum obisset, intellegi fideicommissum filio relictum, respondi: non enim quari oportet, cum quo de supremis quis loquatur, sed in quem voluntatis intentio dirigitur. — § 27. Libertis praedium reliquit, ac petiit, ne id alienarent, utque in familia liberorum remaneret: si, excepto uno, caeteri partes suas vendiderint, qui non vendidit, caeterorum partes, quibus non dedit alienandi voluntatem, integras petet: eos enim ad fideicommissum videtur invitasse, qui iudicio paruerunt: alioquin perabsurdum erit, vice mutua petitionem induci; scilicet ut ab altero partem alienatam quis petat, cum partem suam alienando perdidit. Sed hoc ita procedere potest, si pariter alienaverint; caeterum, prout quisque prior alienaverit, partem posterioribus non faciet: qui vero tardius vendidit, ei, qui non vendidit, in superiorum partibus fecisse partem intelligitur: at si nemo vendiderit, et novissimus sine liberis vita decesserit, fideicommissi petitio non supererit. — § 28. Cum inter libertos ad praedium legatum liberta quoque fuisset admissa, quod patronus petit, ut de nomine familiae non exiret, heredem liberte filium partem praedii, quam mater accepit, retinere visum est.

§ 29. Cum existimaret ad solam consobrinam suam bona perventura, codicillis ab ea factis, pluribus fideicommissa reliquerat: jure successionis ad duos ejusdem gradus possessione devoluta, rationibus [aequitatis], et perpetui edicti exemplo, pro parte dimidia mulierem revelandum, respondi; sed libertates ab ea praestandas, quas intercedere damni causa durum videbatur. — § 30. Pater, qui filio semissem dederat, et sororibus ejus impuberibus quadrantes, quibus fratrem tutorem dedit, ita fuerat locutus: *Fili, contentus eris pro tuo semisse aureis ducentis, et vos filiae pro vestris quadrantibus centenis aureis*: vice mutua liberis fideicommissum hereditatis reliquisse non videbatur, sed aestimationem, ut a parentibus frugi fieri solet, patrimonii sui fecisse; nec ideo fratrem iudicio tutelae bonae fidei rationes quandoque praescriptione demonstratae quantitatis excluderent. — § 31. Titio fratri suo Mævius hereditatem Scii, [a] quo heres institutus erat, post mortem suam restituere rogatus, eodem Titio herede scripto, petiit, ut moriens Titius tam suam, quam Scii hereditatem Sempronio restituere: cum ex fructibus medio tempore perceptis fideicommissi debitam quantitatem Titius percipisset, aris alieni loco non esse deducendum fideicommissum, respondi: quoniam ratione compensationis percipisse debitum videbatur. Plane si ea lege Mævius Titium heredem instituit, ne fideicommissum ex testamento Scii retineat, Falcidiam compensationi sufficere: sed iniquitate occurrere. Prudentius autem fecerit, si ex testamento fratris hereditatem repudiaverit, et intestati possessionem accepit: nec videbitur dolo fecisse, cum fraudem excluderet. — § 32. A te peto, marite, si quid liberorum habueris, illis praedia relinquant: vel si non habueris, tuis, sive meis propinquis, aut etiam libertis nostris: non esse datam electionem, sed ordinem scripturae factum substitutioni, respondi. — § 33. Vicus civitati relictus, qui proprios fines habebant, ex causa fideicommissi non ideo minus deberi placuit, quod testator fines eorum significaturum, et certaminis formam, quam celebrari singulis annis voluit, alia scriptura se declaraturum promisit, ac postea morte praeventus non fecit.

36. L. 11, supr. de jure codicill. — 37. L. 6, § 8, supr. si quis omnia causa testam. — 38. L. 8, C. de instit. et substit.

78. Idem, [lib. 9 Responsorum].

Qui solidum fideicommissum frustra petebat, herede Falcidiam ob-
iciente, si partem interim solvi sibi desideraverit, neque acceperit, in
eam moram passus intelligitur. — § 1. Cum post mortem emptoris, ven-
ditionem reipublice praediorum optimus maximusque princeps noster
Severus Augustus rescindi, heredibus pretio restituito, jussisset: de pec-
unia legatario, cui praedium emptor ex ea possessione legaverat, con-
jectura voluntatis, pro modo aestimationis, partem solvendam esse respondi.
— § 2. Etiam reipublica fideicommissi post moram usuras praestare cog-
itur: sed damnum, si quod ex ea re fuerit secutum, ab his sarcendum
erit, qui post dictam sententiam judicatum³⁹ solvere supersederunt. Nec
aliud servabitur in litis sumptibus, si⁴⁰ ratio litigandi non fuit: igna-
viam etenim praetendentes audiri non oportere. Quod in tutoribus⁴¹
quoque probatur. — § 3. Praedium pater de familia liberorum alienari
verbis fideicommissi prohibuit: supremus ex liberis, qui fideicommissum
petere potuit, non idcirco minus actionem in bonis suis reliquisse
visus est, quod heredem extrarium sine liberis decedens habuit. — § 4.
Si creditor ab eo, qui testamentum fecit, domum acceptam jure pignoris
vendidit: contra emptorem fideicommissi causa, tametsi voluntatem def-
uncti non ignoravit, nihil decernitur.

79. Idem, [lib. 14 Responsorum.]

Quae fideicommissa moriens libertis viri debuit, eorumdem praediorum
suis quoque libertis fractum reliquit; juris ignoratione lapsi, qui petere
praedia ex mariti testamento debuerunt, secundum fideicommissum inter
caeteros longo tempore perceperunt: non ideo peremptam videri petiti-
onem prioris fideicommissi constituit.

80. Idem, [lib. 1 Definitionum.]

Legatum ita dominium rei legatarii facit, ut hereditas heredis res sing-
ulas: quod eo pertinet, ut, si pure res relicta sit, et legatarius non re-
pudiavit defuncti voluntatem: recta⁴² via dominium, quod hereditatis
fuit, ad legatarium transeat, nunquam factum heredis.

81. PAULUS, [lib. 9 Quaestionum.]

Si quis testamento facto, a filiis suis, quos heredes instituit, fidei-
commissa reliquisset, non ut a legitimis heredibus, sed ut a scriptis, et
testamentum aliquo casu irritum factum sit: filii ab intestato venientes
fideicommissa ex testamento praestare compelli non possunt.

82. Idem, [lib. 10 Quaestionum.]

Debitor decem legavit creditori, quae ei post annum sub pignore debe-
bat: non (ut quidam putant) medii temporis tantum commodum ex testa-
mento debetur, sed tota decem peti possunt. Nec tollitur petitio, si in-
terim annus supervenerit: nam sufficit, quod utiliter dies cessit. Quod
si vivo testatore annus superveniat: dicendum erit, inutile⁴³ effici lega-
tum, quamquam constitit ab initio. Sic et in dote praelegata responsum
est, totam eam ex testamento peti posse. Alioquin secundum illam sen-
tentiam, si interusurium tantum est in legato, quid dicemus, si fundus
legatus sit ex die debitus? nam nec pecunia peti potest, quae non est lega-
ta: nec pars fundi facile inveniretur, quae possit pro commodo peti. —
§ 1. Si primo, et secundo, et tertio heredibus institutis, sic legata den-
tur, si mihi primus heres non erit, secundus Titio decem dato: si se-
cundus mihi heres non erit, primus Seio fundum Tusculanum dato: utrisque
omittentibus hereditatem, primo et secundo, querebatur, substituti,
quos eis dederat, an et cui legata praestare debent? Ab⁴⁴ utroque
substituto legata debentur. — § 2. Servo alieno posse rem domini legari
Valens scribit: item id, quod domino ejus pure debetur: cum enim
servo alieno aliquid in testamento damus, domini⁴⁵ persona ad hoc tan-
tum inspicitur, ut sit cum eo testamenti factio: caeterum ex persona servi
constitit legatum. Et ideo rectissime Julianus definit, id demum servo
alieno legari posse, quod ipse liber factus capere possit: calumniosa est
enim illa annotatio, posse legari servo, et quandiu⁴⁶ serviat: nam et hoc
legatum ex persona servi vires accipit. Alioquin et illud annotaremus,
esse quosdam servos, qui, licet libertatem consequi non possint, attamen
legatum et hereditatem possunt acquirere domino. Ex illo igitur praeepto,
quod dicimus, servi inspicere personam in testamentis, dictum est, servo
hereditario⁴⁷ legari posse. Ita non mirum, si res domini, et quod ei de-
betur, servo ejus pure legari possit: quamvis domino ejus non possent
[haec] utiliter legari.

83. Idem, lib. 11 Quaestionum.

Latinus Largus: proxime ex facto incidit species talis: libertinus

39. L. 9, § 5, supr. de admin. et peric. tut. — 40. L. 6, C. de admin. tut. — 41. L. 25, C. de
d. i. — 42. L. 64, infr. de fori. — 43. Obat. L. 5, infr. ad leg. Falcid. § 14, Inst. de legat. —
44. L. 74, supr. de legat. 1. — 45. L. 121, § 3, supr. d. t. i. L. 5, infr. de servit. legat. — 46.
Immo vide L. 115, in pr. supr. de legat. 1. — 47. L. 26, infr. de stipul. servor. — 48. L. 57, §

patronum ex semisse heredem instituit, et filiam suam ex alio semisse:
fidei commissi filiae, ut quibusdam ancillis patroni restitueret, cum haec
manumissa essent: et si eadem filia heres non esset, substituit ei easdem
ancillas: quoniam filia non voluit heres existere, ancillae jussu domini,
[id est, patroni] adierunt defuncti hereditatem: post aliquantum tem-
poris ab eo manumissa querebant, an fideicommissum petere ab eodem
patrono possint: rogo ergo, quid de hoc existimes, rescribas? Respondi,
nec repetitum videri in hunc casum fideicommissum: sed alterutrum
datum, vel fideicommissum, vel ipsam hereditatem: melius autem dici,
in eundem casum substitutas videri, in quem casum fideicommissum
meruerunt: et ideo ad substitutionem eas vocari. Cum enim servo alieno
fideicommissum ab uno ex heredibus sub conditione libertatis fuerit da-
tum, idemque servus ei heredi substituitur; licet pure substitutio facta
sit, tamen sub eadem conditione substitui videtur, sub qua fideicommis-
sum meruit.

84. Idem, [lib. 21 Quaestionum].

Si quis servo suo fideicommissam libertatem reliquit, et aliud quid
adscripsit: quidam dicunt, quia placebat, ab herede cum manumitti de-
bere, futurum esse, ut non admittatur ad fideicommissum: sed hoc in-
quum est, in hujusmodi enim persona utriusque quodammodo dies cessit,
et libertatis, et pecuniae petendae: adeo ut putem, si mora fiat praestandae
libertati, etiam fideicommissum moram videri factam, et usurarum⁴⁸ onus
accedere: nam et caetera, quae medio tempore adquisiit domino, dum mor-
atur praestare libertatem, eidem restitui oportere, rectissime respon-
sum est.

85. Idem, [lib. 4 Responsorum.]

Creditorem, cui⁴⁹ res pignoris jure obligata a debitore legata esset, non
prohiberi pecuniam creditam petere, si voluntas testatoris compensare
volentis evidenter non ostenderetur.

86. Idem, [lib. 15 Responsorum].

Gaius Seius pronepos meus heres mihi esto ex semisse bonorum meo-
rum, excepta domu mea, et paterna, in quibus habito, cum omnibus,
quae ibi sunt. Quae omnia scias ad portionem hereditatis, quam tibi
dedi, non pertinere. Quero, cum sit in his domibus argentum, nomi-
na debitorum, supellex, mancipia: an haec omnia, quae illic inveni-
untur, ad alios heredes institutos debent pertinere? Paulus respondit:
nomina⁵⁰ debitorum non contineri, sed omnium esse communia; in cae-
teris vero nullum pronepoti locum esse. — § 1. Titius, cum fratris filio
fundos et urbana praedia legaret, in his et fundum Seianum legavit:
quem ipse paterfamilias, quoad viveret, uno quidem nomine universum
habuit, sed, quo facilius conductorem inveniret, per duas partes locabat;
ita ut ex qualitate loci superiorem partem, Seianum superiorem, infe-
riorem autem partem, Seianum inferiorem appellaret: quero, an is
fundus totus ad fratris filium pertineat? Paulus respondit, si testator
fundum Seianum uno nomine universum possedit: quamvis eundem di-
visis partibus locaverat, universum eum ex causa fideicommissi praestari
oportere: nisi si heres, de qua parte testator senserit, evidenter proba-
verit.

87. Idem, [lib. 14 Responsorum].

Titia Seio tesseram frumentariam comparari voluit, post diem trige-
simam a morte ipsius. Quero, cum Seius viva testatrice, tesseram fru-
mentariam ex causa lucrativa habere cepit, nec possit id quod habet,
petere; an ei actio competat? Paulus respondit, ei, de quo queritur, pre-
tium tesserae praestandum: quoniam tale fideicommissum magis in quan-
titate⁵¹, quam in corpore consistit. — § 1. Usuras fideicommissi, post
impletos annos vigintiquinque, puella, ex quo mora⁵² facta est, deberi
respondi: quamvis enim constitutum sit, ut minoribus vigintiquinque
annis usurae omnimodo praestentur, tamen non pro mora hoc habendum
est; quam sufficit semel intervenisse, ut perpetuo debeantur. — § 2. Seia
libertis suis fundum legavit, fideique eorum ita commisit, fidei autem
vestrae, Vere et Sapide, commito, ne eum fundum vendatis: eumque,
qui ex vobis ultimus decesserit, cum morietur, restituat Symphoro li-
bero meo, et successori, et Beryllo, et Sapido, quos infra manumisi,
quive ex his tunc superviverit. Quero, cum nec in prima parte testa-
menti, qua fundum praelegavit, eos substituit, in secunda tamen adjece-
rit verbum, qui ultimus decesserit, an pars unius defuncti ad alterum
pertineret? Paulus respondit, testatricem videri in eo fideicommissum, de
quo queritur, duos gradus substitutionis fecisse: unum, ut is, qui ex
duobus prior morietur, alteri restitueret: alterum, ut novissimus his

1, infr. h. t.: L. 25, L. 91, in fin. supr. de legat. 1; L. 35, in pr. infr. de legat. 2; L. 54, supr.
de usur. — 49. L. 16, C. de legat. — 50. L. 93, in pr. infr. de legat. 2. — 51. L. 34, § 3, supr.
de legat. 1. — 52. L. 84, supr. h. t.

restitueret, quos nominatim postea enumeravit. — § 3. Imperator Alexan-
der Augustus Claudio Juliano praefecto urbi: Si liquet tibi, Juliane
carissime, aviam intervertenda iustitiosi querelae patrimonium suum
donationibus in nepotem factis exinanisse: ratio deposcit, id, quod
donatum est, pro dimidia parte revocari. — § 4. Lucius Titius, cum
haberet quinque liberos, universos emancipavit, et in unum filium Gaium
Seium amplissimas facultates donationibus contulit, et modicum sibi re-
siduum servavit, et universos liberos cum uxore scripsit heredes: in
eodem testamento duas possessiones, quas retinuerat, eidem Gaiio Seio
praelegavit: et ab eo petit, ut ex redivis praediorum, quae vivus⁵³ ei
donaverat, Maeviae filiae tot aures daret, item alteri fratri alios tot:
conventus a Maevia sorore sua, legem Falcidiam implorat. Quero, cum
sanctissimus imperator (ut supra scriptum est) contra voluntatem donan-
tis, ea quae donata sunt, revocari praeeperit; an Gaius Seius compellendus
sit secundum voluntatem patris ex donationibus fideicommissum
praestare heredi sororis? Paulus respondit, post literas⁵⁴ imperatoris
nostri dubitari non oportere, quin in hac quoque specie, de qua queritur,
subveniendum⁵⁵ sit liberis, quorum portio, in unum filium donatio-
nibus collatis, immunita est: praesertim cum imperator noster contra
voluntatem patris subveniret, in proposita autem causa etiam voluntas
patris pro his, qui fideicommissum petunt, intercedit: sed si Falcidia
lex intercedit, fideicommissum in solidum esse praestanda, propter immo-
dicarum donationum rationem.

88. SCAEVOLA, lib. 3 Responsorum

Lucius Titius testamento ita cavuit: Si quid cuique liberorum meorum
dedi, aut donavi, aut in usum concessi, aut sibi acquisit, aut ei ab
aliquo datum, aut relictum est: id sibi praecipiat, sumat, habeat: filii
nomine calendarium⁵⁶ fecerat: postea sententia dicta est, et placuit,
id quod sub nomine ipsius filii in calendario remanserat, ei deberi: non
etiam id quod exactum in rationes suas pater convertisset: quero, si
id, quod exegisset pater ex nominibus filii ante testamentum factum,
iterum post testamentum factum in nomen filii convertisset; an ad filium
secundum sententiam pertinere? Respondi, id quod ex eadem causa ex-
actum in eandem causam redisset, deberi. — § 1. A te peto, Titi, fi-
deique itae commito, uti curam condendi corporis mei suscipias, et
pro hoc tot aures e medio praecipio: quero, an si Lucius Titius mi-
nus quam decem aures erogaverit, reliqua summa heredibus proficiat?
Respondi, secundum ea quae proponerentur, heredum commodo proficere.
— § 2. Quae marito heres extiterat, ita testamento cavuit: Maevi et
Semproni, filii dulcissimi, praecipio omne quicquid ex hereditate
bonivae Titii domini mei, patris vestri, ad me pervenit mortis ejus
tempore: ita amen, ut omne onus ejusdem hereditatis tam in prae-
teritum, quam in futurum, necnon etiam si quid post mortem Titii domini
mei adgnoscat. Quero, an, si quid solvisset post mortem mariti, cum
ipsa fructus cepisset, dedisset, ad opus eorum pertinere? Respondi, se-
cundum ea quae proponerentur, ea duntaxat onera legatariis imposuisse,
quae superessent. — § 3. Quisquis mihi heres heredesve erunt, hoc amplius
Lucius Eutyclus, quam quod eum heredem institui, e media hereditate
sumio, sibi que habeto una cum Pamphilo, quem liberum esse jubeo,
instrumentum tabernae ferrariae, ita ut negotium exerceatis: Lucius
Eutyclus viva testatrice decessit: pars hereditatis ejus ad coheredem
pertinuit. Quero, an Pamphilus eodem testamento manumissus, ad peti-
tionem partis instrumenti admitti possit: licet taberna, ut voluit testa-
trix, exerceri non possit? Respondi, admitti. — § 4. Sempronia substi-
tuta heredi instituta, legata accepit, si heres non esset: movit contra
institutum actionem, quod dolo ejus factum esse dicebat, quod minus
testatrix volens primo loco scribere eam heredem, testamentum mutaret:
nec obtinuit. Quero, an legati persecutionem salvam haberet? Respondi,
secundum ea quae proponerentur, salvam habere. — § 5. Testator legata
ante quinquennium vetuit peti, praestari que: sed heres quaedam sua
sponte ante quinquennium solvit. Quaesitum est, an ejus, quod ante diem
existentem solutum est, representationem in reliqua solutione legati re-
putare possit? Respondi, non propterea minus relictum videri, quod ali-
quid ante diem sit solutum. — § 6. Lucius Titius testamento ita cavuit:
Praediorum meum dari volo libertis libertabusque meis, et quos hoc
testamento manumisi, et Seiae alumnae meae, ita ne de nomine familiae
meae exeat, donec ad unum proprietatem perveniat. Quero, an Seia in
communione cum libertis habeat portionem: an vero sibi partem dimi-
diam ejus praedii vindicare possit? Respondi, perspicuum esse testantis
voluntatem, omnes ad viriles partes vocantis. — § 7. Impuberem filium
heredem instituit: uxori dotem praelegavit, item ornamenta, et servos,

53. L. 57, § 3, infr. de legat. 2; L. 56, in fin. infr. ad leg. Falcid. — 54. § 3, supr. h. t. —
55. L. 1, L. 6, L. 7, C. de modic. donat.; N. 93, c. 1. — 56. Adde L. 64, infr. de legat. 3.

et aures decem: et si impubes decessisset, substituit, a quibus ita le-
gavit, quaecunque primis tabulis dedi, eadem omnia ab heredibus quo-
que heredis mei in duplum dari volo. Queritur, an ex substitutione,
impubere mortuo, dos quoque iterum debeatur? Respondi, non videri
de dotis legato duplicando testatorem sensisse. Item quero, cum corpora
legata etiam nunc ex lucrativa causa possideantur, an a substitutis peti
possint? Respondi, non posse. — § 8. Civibus meis do lego chirogra-
phum Gaii Seii: postea codicillis vetuit a Seio exigi: et ab herede peti-
tuit ut ex alterius debitoris debito, quem codicillis nominavit, eandem
summam reipublicae daret. Quaesitum est, si posterior idoneus non es-
set, an integram quantitatem heredes praestare debeant? Respondi, he-
redes reipublicae adversus eum duntaxat debitorem, qui novissimis codi-
cillis (ut proponitur) designatus est, actionem praestare debere. —
§ 9. Filiam ex asse instituit heredem, eique substituit nepotem suum,
et ita cavuit: si (quod⁵⁷ abominor) neque filia mea, neque nepos meus,
heredes mei erunt, tunc portionem meam partis dimidiae fundi illius
ad libertos meos pertinere volo. Queritur, cum ante testatorem et filia
et nepos decesserunt, et intestati bona pertinuerunt ad pronepotem ejus:
an fideicommissum ad libertos pertineret? Respondi, secundum ea quae
proponerentur, si nullus alius heres institutus substitutusque esset, quam
filia et nepos, videri legitimorum fideicommissum esse, ut praestarent. —
§ 10. Quisquis mihi heres erit, sciat debere me Demetrio patruo meo
denaria tria, et deposita apud me a Seleuco patruo meo denaria tria,
quae etiam protinus reddi et solvi eis jubeo. Quaesitum est, an, si non
deberentur, actio esset? Respondi, si non deberentur, nullam quasi ex
debito actionem esse, sed ex fideicommissum. — § 11. Lucius Titius Da-
mam et Pamphilum libertos suos ante biennium mortis suae de domo di-
misit; et cibaria, quae dabat, praestare desiit: mox facto testamento ita
legavit, quisquis mihi heres erit, omnibus libertis meis, quos hoc testa-
mento manumisi, et quos ante habui, quosque, ut manumittuntur,
petii, alimentorum nomine in menses singulos certam pecuniam dato:
quaesitum est, an Dama et Pamphilus fideicommissum debeatur? Respondi,
secundum ea quae proponerentur, ita deberi, si hi, qui petent, manifeste
doceant, eo animo circa se patronum, cum testamentum faceret, esse cap-
sisse, ut his quoque legatum dari vellet: alioquin nihil ipsis praestetur.
— § 12. Dama et Pamphilus, quos testamento manumiserat, fundum de-
dit, ita ut post mortem suam filii suis restituerent: eodem testamento
petiit ab heredibus suis, ut Pamphilum manumitterent, quae Pamphila
filia naturalis erat Pamphili: idem Pamphilus, post diem legati sui ce-
dentem, testamento heredem instituit Maevium, ejusque fidei commisit,
ut hereditatem suam (id est, fundi superscripti partem dimidiam, quam
solum in bonis ex testamento patronae suae habebat) Pamphilae filiae suae,
cum primum libera fuisset, restitueret. Quero: Pamphila manumissa
utrum ex testamento superiore patris sui patronae eam partem petere
possit, an vero ex testamento patris naturalis, ex causa fideicommissi,
habita ratione legis Falcidiae? Respondi, ex his, quae proponerentur, pro-
bari, Pamphilam duntaxat ex⁵⁸ testamento superiore fideicommissum
petere posse. Claudius: Quia creditor, appellatione filiorum et naturalis
liberos, id est, in servitute susceptos, contineri⁵⁹. — § 13. Scaevola:
Codicillis Gaius Seio centum legavit, ejusque fidei commisit, ut ancillae
testatoris ea daret. Quero, an utile fideicommissum sit, quod legatarius
ancillae testatoris dare jussus est? Respondi, non esse⁶⁰. Item, si utile
non est, an legatarius heredi, cujus ancilla est, restituere compellatur?
Respondi, non compelli: sed nec ipsum legatarium legatum petere posse.
— § 14. Insulam libertis utriusque sexus legavit, ita ut ex reditu ejus
masculi duplum, foeminae simplum percipiant: eamque alienare vetuit:
ex consensu omnium ab herede vendata est. Quero: an et ex
pretio insulae duplum mares, simplum caperent foeminae? Respondi, ob
pretium nullam fideicommissi persecutionem esse, nisi ea mente vendi-
tioni consenserunt, ut similiter ex pretio mares quidem duplum, foeminae
autem simplum consequantur. — § 15. Instituit filio herede, et ex eo
nepotibus emancipatis, testator ita cavuit: Βούλημα δὲ τὰς ἐμάς οὐκ αὐτῶν, ἀλλὰ μέ-
νειν αὐτὰς ἀκεραίας αὐτοῖς, καὶ υἱοῖς, καὶ ἐχθρῶν, εἰς τὸν ἅπαντα χρόνον.
ἔάν δὲ τις βουλήσῃ αὐτῶν πωλῆσαι τὸ μέρος αὐτοῦ, ἢ δανείσασθαι κατ' αὐ-
τοῦ, ἔξουσίαν ἔχοντο πωλῆσαι τὸ συγκληρονομήν αὐτοῦ, καὶ δανείσασθαι παρ'
αὐτοῦ, εἰάν τις παρὰ ταῦτα πείσῃ, ἔσται τὸ χρηματικόν αὐτοῦ ἀκέραιον καὶ
ἄκρον, id est, Nolo meas aedes non vendi ab heredibus meis, neque
foenerari super eas: sed manere eas firmas, simplices, meis filiis et
nepotibus universum tempus. Si autem aliquis eorum voluerit vendere
partem suam, vel foenerari super eam, potestatem habeat vendere co-
heredi suo et foenerari ab eo: si autem aliquis praeter haec fecerit, erit

— 57. L. 85, in pr. supr. de hered. institut. — 58. I. 100, supr. de legat. 1. — 59. L. ult. in
fin. supr. de jure deliber. — 60. Arg. L. 4, C. de legat.; L. 8, C. de fideicom.